

Graudkopības nozares apskats par 2023. gadu

Graudkopības nozarē, vērtējot 2023. gadu kopumā, tas lauksaimniekiem bija ļoti smags, neziņas, nestabilitātes un izaicinājumu piepildīts, kurā sakrita vienlaikus tik daudz ģeopolitiski, ekonomiski un agronomiski nelabvēlīgu faktoru.

1. Ģeopolitiskie un ekonomiskie faktori:

Pirmsākumi šai neziņai un nestabilitātei meklējami jau 2022. gada pavasarī un vasarā, kad globālā politiskā nestabilitāte pasaulē radīja strauju saražotās produkcijas cenu kāpumu, kviešu cena sasniedza 350 līdz 450 eiro/t, saukārt rapša cenas kāpums bija 750 eiro/t un sasniedza 950 eiro/t. Pēc tam sekoja straujš energoresursu – gāzes un elektrības – cenu kāpums, kam sekojoja minerālmēsļu ražošanas rūpnīcu darbības apturēšana un slēgšana, kas radīja neziņu lauksaimniekiem par minerālmēsļu pieejamību nākotnē. Spekulatīvu darījumu ietekmē minerālmēslojuma cenas pieauga pat 3–4 reizes. Ja salīdzinām slāpekļa mēslojuma cenu pirms gada, kad tas maksāja 220 eiro/t, tad šim gadam lauksaimnieki, neziņas vadīti, to iegādājās par 750–970 eiro/t, NPK mēslojums sadārdzinājās no 400 līdz pat 1200 eiro/t. Būtiski palielinājās arī augu aizsardzības līdzekļu cenas, sasniedzot 15–20% cenu pieaugumu.

2. Agroekoloģiskie faktori:

Agronomiskā ziņā aizvadītā sezona lauksaimniekiem arī bija izaicinājumiem pilna.

Laika apstākļi 2022./2023. gada ziemā būtiski ietekmēja agrāk iesētu ziemāju graudaugu pārziemošanu. Vidzemes un Latgales reģionos, kur uz nesasalušas augsnes uzkrītusi biezā sniega sega noturējās gandrīz divus mēnešus, ziemāji tā rezultātā daudzviet izsuta un izretojās. Lielākā daļa lauksaimnieku tos pārsēja ar vasarājiem, daļa nepārsēja un sējumi bija reti. Vēlāk sētie ziemāju graudaugi, sākot ar 12.–15. septembri, nebija tik labi sacerojuši, retāki, bet pārziemoja labāk. Savukārt ziemas rapsis pārziemoja labi – augsne rudenī nebija pārmērīgi mitra, tos nosedza sniega sega, kas novērsa kailsala risku.

Augu attīstību būtiski ietekmēja aukstais pavasaris – sala periods maija sākumā, kas Vidzemē un Latgalē sasniedza pat -5 °C līdz -7 °C grādus naktīs vairāk kā nedēļas garumā, un tam sekojošais sausuma periods

maijā un jūnijā. Ziemāju graudaugu sējumi, kas nepaspēja sacerot rudenī, aukstuma un sausuma ietekmē pavasarī neceroja, un sējumi bija retāki un ar īsākām vārpām. Izretotajos ziemāju sējumos pēc mitruma atjaunošanās vasaras otrā pusē sadīga nezāles, kas apgrūtināja ražas novākšanu.

Zemgalē smagākās augsnēs ziemāju graudaugi labi saceroja jau rudenī, veidojot biežākus sējumus, kas veicināja sausuma izturību un nodrošināja augstāku ražas potenciālu, salīdzinot ar pārējiem Latvijas reģioniem.

Ziemas rapša sējumi Zemgalē un Kurzemē attīstījās labi, bet ražas līmeni būtiski samazināja stublāju smecernieka lielā izplatība, savukārt Vidzemē un Latgalē būtiskus bojājumus radīja sals rapša ziedēšanas sākumā, kas samazināja centrālā dzinuma ziedpumpuru skaitu un radīja stublājā plaisas.

Laikus sētie vasarāju graudaugi saceroja labi, bet sausuma ietekmē neattīstīja produktīvos stiebrus. Vasaras otrajā pusē, mitruma apstākļiem uzlabojoties, vasarāju izveidotie stiebri sāka ataugt un veidoja atzalas, kas apgrūtināja novākšanu un kvalitatīvas ražas iegūvi. Pārlietu lielā mitruma rezultātā vasaras otrajā pusē arī vasaras rapsis vietām sāka veidot jaunus sānzarus un ziedēt. Tas ietekmēja ražas novākšanu – apgrūtināja kulšanu, veidoja papildu mitrumu sēklās, rezultātā samazināja ražas apjomu. Savukārt vēlāk sētie vasarāju graudaugi neceroja sausuma ietekmē un veidoja maz produktīvo stiebru un īsas vārpas, līdz ar to arī ievērojami samazinājās graudu raža.

Graudaugiem graudu kvalitāte ir laba, jo mitruma nodrošinājums vasaras otrajā pusē palīdzēja izmantot pavasarī iedoto mēslojumu, kas izveidoja rupjākus un kvalitatīvākus graudus.

Pākšaugi – lauka pupas un zirņi – tika iesēti agri, aukstajā laikā pavasarī izveidoja spēcīgu sakņu sistēmu, mazāk cieta no sausuma un mērenas gaisa temperatūras un vasarā deva labas sēklu ražas.

Būtiskas problēmas šādi laika apstākļi sagādāja arī griķu audzētājiem. Līdz 10. maijam, kad parasti iesēj griķus, daudziem saimniekiem tie apsala un nācās pārsēt. Pēc tam sekoja sausuma periods vairāk kā mēneša garumā, kas būtiski ietekmēja griķu attīstību un biomasas veidošanos. Ilgi gaidītais lietus un laika apstākļu uzlabošanās sākās tikai

jūlijā, kad griķi intensīvi sāka augt un attīstīties, bet tas bija krietni novēloti, kas būtiski pagarināja griķu veģetācijas periodu, un gala rezultātā to novākšana aizkavējās. Parasti griķus vāc septembra beigās, bet 2023. gadā tos varēja sākt tikai oktobra vidū, taču jau oktobra pašā sākumā sākās aktīvas lietus gāzes, kuru starplaikos dažām saimniecībām izdevās griķus atsevišķos laukos novākt, savukārt lielākajai daļai saimniecību vēl griķi stāvēja uz lauka un mirka lietū. Augsne bija ļoti pārmirkusi, kad ar kombainiem, kas nav aprīkoti ar kāpurķēdēm, uzbraukt uz laukiem un nokult griķus nebija iespējams.

Ne mazums problēmu un lielus zaudējumus lauksaimniekiem sagādāja 7. augustā Tērvetes, Dobeles un Jaunpils novados piedzīvotā lielgraudu krusa, kas pilnībā izpostīja nenovāktos sējumus.

Lauksaimniekiem nepieciešams veicināt augsnes auglības celšanu, augsnes bioloģisko aktivitāti, ieviešot kultūraugu dažādošanu, saimniecības specializācijai atbilstošu augu maiņu, lai nodrošinātu efektīvāku ražošanu un stabilizētu kultūraugu ražas.

ANDRIS SKUDRA,
LLKC Augkopības nodaļas eksperts